

Portugees – Israëlietische Gemeente te Amsterdam

ק"ק ספרדים תלמוד תורה באמשטרדם

Deraas Rosj Hasjana 5780

Door rabbijn J.B. Serfaty

De bekendste mietswa tijdens Rosj Hasjana is die van sjofar. Wat is de betekenis van dit gebod?

*In de zevende maand zal het voor jullie op de eerste dag van de maand een dag van werkhouding zijn, een **zichron teroenga**, een oproep tot bijzondere wijding.¹*

Het woord *teroenga* wordt herhaald in parasa Pinchas:

*En in de zevende maand moet het, op de eerste van de maand, een oproep tot bijzondere wijding voor jullie zijn, geen enkele inspannende arbeid mogen jullie doen; een dag van **teroenga** is het voor jullie.²*

Wanneer de Tora het woord *teroenga* gebruikt, is er altijd sprake van geblaas op de sjofar: de hoorn van een koosjer dier. Dit is een onderbroken toon, die huilend en alarmerend klinkt. Dit hebben wij als mietswa op de eerste dag van de zevende maand (Tisjrè), op Rosj Hasjana. Ons nieuw jaar begint inderdaad op de zevende maand. Ter herinnering aan de uittocht van Egypte leert de Tora ons de maanden zo te rangschikken:

Deze maand (Niesan) is de eerste in de jaartelling...³

De Tora noemt deze dag een *zichron teroenga*. *Teroenga* is het geblaas op een sjofar. *Zichron* betekent herinnering. Nu willen wij weten wat het woord *zichron* inhoudt. Wie of wat moet er herinnerd worden door het geblaas op de sjofar?

In parasa Behangalotecha krijgt Mosjé het gebod om twee trompetten uit één stuk zilver te gieten. Op deze instrumenten werd geblazen om het Joodse volk bijeen te roepen en het startsein te geven om zich verder te verplaatsen. Dit geblaas, daar *tekieang* genoemd, is de niet-onderbroken toon. De Tora noemt nog een ander geval wanneer op de sjofar geblazen moet worden: in tijd van oorlog. Dit wordt daar *teroenga* genoemd, de onderbroken, huilende en alarmerende toon. Als deze toon geblazen wordt, dan:

*... zullen jullie bij de Eeuwige, jullie God in **herinnering** gebracht worden en gered worden van jullie vijanden.⁴*

¹ Wajikra 23:24

² Bemidbar 29:1

³ Sjemot 12:2

⁴ Bemidbar 10:9

Portugees – Israëlietische Gemeente te Amsterdam

ק"ק ספרדים תלמוד תורה באמשטרדם

Als jij op de sjofar blaast, herinnert Hasjem zich aan jou. Hij zal je redden van je vijanden. Hetzelfde bedoelt de Tora ook met **zichron teroenga** op Rosj Hasjana. Als jij op de sjofar blaast die dag, zal Hasjem zich aan jou herinneren.

Hoe zit dit precies in elkaar? In de Talmoed vertellen onze wijzen dat wanneer wij op de sjofar blazen, de Satan dan in de war raakt.⁵ Maar als iemand de kluts kwijt is, dan is het wel de mensheid door de *jeetser harang*, onze slechte neigingen. Jonathan ben Ngoeziël, die de hele Tanach in het Aramees heeft vertaald, vertaalt de pasoek in parasa Behangalotecha als volgt:

*De Satan raakt in de war door uw huilende toon.*⁶

Daarbij doelt hij op **ons** gehuil. Het geluid dat de sjofar produceert, geeft aan dat er oorlog komt en dat brengt een spanning met zich mee. Dat alarmerend geluid moeten wij dan in ons binnenste kunnen produceren. Hetzelfde geldt tijdens Rosj Hasjana: wij moeten ons gealarmeerd voelen. Het markeert een moment om gevoelig te worden, besef te kweken en onze tefilot te richten aan Hasjem. Dát brengt de Satan in de war. Het geluid op zichzelf doet dat niet. *Zichron* houdt dus in dat Hasjem zich herinnert aan een persoon door zijn innerlijk gehuil. Zoals we reeds weten uit Egypte. Toen heeft het Joodse volk het uitgeschreeuwd van de druk.⁷ Ze hadden geen tefilot zoals wij. Het was een schreeuw van de pijn die uit hun binnenste kwam, uit hun hart. En die vond zijn weg tot Hasjem. Dán herinnert Hasjem zich aan ons: dit is de bedoeling van Rosj Hasjana. Kom tot inzicht, kom uit je comfortzone, dan herinnert Hasjem zich aan je.

Waarom gebeurt dit juist op Rosj Hasjana?

We gaan dit uitleggen aan de hand van een vers over Erets Jisraël, waarbij de Tora zegt: *Het is een land waarvoor de Eeuwige, je God, zorg draagt; steeds zijn de ogen van de Eeuwige erop gericht, **van het begin van het jaar tot aan het einde van het jaar.***⁸

Deze pasoek laat ons iets inzien. Hasjem programmeert Zijn heersen over Erets Jisraël elk jaar vanaf Rosj Hasjana: het begin van het jaar. Net zoals een zakenman jaarlijks zijn businessplan opstelt, zo bepaalt Hasjem tijdens Rosj Hasjana wat hij met Erets Jisraël en met alle landen van de wereld gaat doen en al hun inwoners. Alles dat geschapen is, wordt die dag beoordeeld en passeert Hasjem.

Het woord Rosj Hasjana staat zelf nergens in de Tora. Zo zijn er nog tientallen voorbeelden van begrippen die onze wijzen anders noemen dan hoe zij in de Tora beschreven worden. Bijvoorbeeld *ngaseret hadibrot*, de tien woorden, die de Tora *ngaseret hadebarim* noemt. Of *keringat jam soef*, het openscheuren van de zee, dat de Tora *bekingat jam soef* noemt, het opensplijten van de zee. Zo noemt de Tora Rosj Hasjana *jom hazikaron*, de dag dat Hasjem zich aan ons herinnert. Dát die dag Hasjem zijn planning opmaakt voor het komende jaar, is zeker de reden voor de naam Rosj Hasjana: het begin/hoofd van het jaar.

⁵ BT Rosj Hasjana 16a

⁶ Targoem Jonathan, Bemidbar 10:19

⁷ Sjmot 2:23

⁸ Debariem 11:12

Portugees – Israëlietische Gemeente te Amsterdam

ק"ק ספרדים תלמוד תורה באמשטרדם

Op 15 Niesan verlaat het Joodse volk Egypte. Vanaf de volgende dag, op 16 Niesan, hebben we later de mietswa gekregen om de 50 dagen te tellen – de *ngomer* genoemd – tot 6 Siewan, de dag dat we de *nsageret hadebarim* mondelijk hebben gekregen op de berg Sinai. Vervolgens bevindt Mosjé zich 40 dagen en 40 nachten op Sinai om die tien geboden ook schriftelijk, op steen gebeiteld, te verkrijgen. Als we dit doorrekenen, komen we uit op 16 Tamoez. Dan stuurt Hasjem hem weg met het bericht dat het volk een gouden kalf heeft gemaakt. De volgende dag, op 17 Tamoez, daalt Mosjé af van de berg, ziet het gouden kalf en breekt hij de stenen tabletten.

De Tora beschrijft dat het Joodse volk hier later nog voor zal boeten:⁹ als een onbetaalde rekening die ooit nog geïnd zal worden. Hetzelfde geldt voor Tiesnja beAb: de dag van de zonde van de verspieders. Later zouden op 17 Tamoez de muren van Jerusalem vallen en zou op 9 Ab de Tempel in brand worden gestoken. De eerste én de tweede. Wij als Portugese gemeenschap weten wat voor prijs wij betaald hebben toen het Spaans koninklijk echtpaar in 1492 de 9 Ab als uiterlijke datum stelde om Spanje te verlaten. 9 Ab was tevens het startschot van de Eerste Wereldoorlog in 1914.

Over de zonde van het gouden kalf verklaart Mosjé:

*Jullie hebben een grote zonde begaan. Ik zal met God overleggen; misschien zal hij jullie zonden vergeven.*¹⁰

Mosjé gaat terug de berg op en de cyclus herhaalt zich: 50 dagen geteld vanaf de daaropvolgende dag, 18 Tamoez dus, wordt 1 Elloel; als we dan nogmaals 40 dagen daarbij optellen, komen we aan op 10 Tisjré, Jom Kipoer. Dan zegt Mosjé:

*Eeuwige, Eeuwige, barmhartige en genadige God, geduldig, goed gunstig, waarachtig. Die goedgunstigheid bewaart voor duizenden, ongerechtigheid, misdaad en zonde vergeeft, maar niet geheel kwijtscheldt.*¹¹

Dit is de essentie van Jom Kipoer. Hasjem is barmhartig, genadig, geduldig en vergeeft mensen die niet correct leven.

Niet alleen de negatieve uitkomsten van 17 Tamoez en 9 Ab zijn blijvend, maar ook Jom Kipoer is blijvend :

*In de zevende maand, op de tiende van de maand, moeten jullie je onthoudingen opleggen, geen enkel werk mogen jullie verrichten, de ingezetene noch de vreemdeling die zich te midden van jullie ophoudt. Want op die dag zal men verzoening voor jullie verkrijgen om jullie te louteren; van al jullie zonden zullen jullie tegenover de Eeuwige rein worden... Het zal een eeuwige wet voor jullie zijn, eens per jaar voor de Kinderen van Jisraël verzoening te verkrijgen voor al hun zonden.*¹²

⁹ Sjemot 32:34

¹⁰ Sjemot 32:30

¹¹ Sjemot 34:7

¹² Wajikra 16:29-34

Portugees – Israëlietische Gemeente te Amsterdam

ק"ק ספרדים תלמוד תורה באמשטרדם

Zonder het gouden kalf hadden we geen Jom Kipoer gehad. Er bestaan vele verklaringen hoe het Joodse volk het gouden kalf heeft kunnen maken. Het is toch onmogelijk dat een 400 jaar onderdrukt volk, dat met eigen ogen ziet hoe Hasjem hen heeft verlost van slavernij met tien wonderen én het splijten van de zee, de ondergang van Egypte aanschouwt en vervolgens een gouden kalf maakt? Dit is wel de enige logische verklaring: het creëert een tweede kans voor het Joodse volk. Al vallen we nog zo diep, Hasjem laat zien dat hij ons een twee kans geeft. Dan begint heel de cyclus opnieuw.

De Portugees-Israëlietische Gemeente is ontstaan uit eenzelfde idee. De Spaanse en Portugese Joden die hier in Amsterdam aankwamen, kregen een tweede kans om hun Jodendom te doen herleven nadat ze hun eigen gouden kalf in Portugal hadden achtergelaten: de hun opgedwongen christelijke gewoontes. 400 jaar geleden begonnen zij opnieuw te leven als Joden; alles moest herrijzen en vanaf het begin weer opgebouwd worden. Er is daarom geen plek ter wereld waar men dichterbij de essentie van Jom Kipoer komt dan in Snoge Amsterdam. Eigenlijk zou iedere Jood ter wereld **hier** Jom Kipoer moeten doorbrengen.

Hoe doen wij *tesjoeba*?

Alvorens te citeren wat Chacham Abraham Saba erover schrijft, eerst een korte beschrijving van hem. In 1492 vluchtte de vijftigjarige Saba van Spanje naar Portugal. In 1497 werd hij, net nadat hij nog snel zijn manuscripten onder een boom kon begraven, opgepakt door de Inquisitie. Ze hebben zijn twee kinderen afgepakt, gedwongen gedoopt en hijzelf werd in Lissabon zes maanden gevangen gehouden en gemarteld. Hij kon miraculeus ontsnappen naar Marokko en later migreerde hij naar het Ottomaanse Rijk waar hij zijn begraven manuscripten weer uit zijn herinnering deels overschreef. In 1508, nadat zijn werk is afgerond, besluit hij de boot te pakken naar Italië om zijn nieuwe manuscript in boekvorm te laten drukken. Op zee ontstaat er een heftige storm. De kapitein raakt in paniek en vraagt de Chacham te bidden dat de storm zal gaan liggen. De Chacham liet de kapitein wel eerst beloven dat, mocht hij komen te sterven op het schip, zijn lichaam niet in zee zou worden gegooid, maar aan land zou worden afgezet en begraven. De rabbijn stierf op Ngereb Kipoer tijdens de boottocht en de kapitein deed zoals hij heeft beloofd: hij ankerde in Verona en droeg het stoffelijk overschot en de manuscripten over aan de Joodse Gemeente.

Zijn werk *Seror Hamor* werd gedrukt in Venetië in 1523. Hier beschrijft Chacham Saba wat hij onder het doen van *tesjoeba* verstaat aan de hand van zijn interpretatie van de volgende Talmoedische tekst over de dertien eigenschappen van Hasjem: *Eeuwige, Eeuwige, barmhartige en genadige God...*¹³ Dit is een blijvende formule voor alle zonden van het Joodse volk. Saba schrijft dat hiermee niet het citeren van de dertien eigenschappen wordt bedoeld, maar het praktiseren ervan. Wil je dat Hasjem voor jou barmhartig en genadig is? Wees zelf zo. Wil je dat Hasjem je zonden vergeeft? Wees zelf vergevingsgezind!

280 jaar geleden werd het boek *Mesilat Jesjariem* van Chacham Mosjé Chaim Luzatto (Ramchal) gedrukt hier te Amsterdam. In zijn inleiding schrijft hij dat hij na

¹³ BT Rosj Hasjana 17b

Portugees – Israëlietische Gemeente te Amsterdam

ק"ק ספרדים תלמוד תורה באמשטרדם

wereldwijd in verschillende Joodse gemeenschappen te hebben vertoefd, uiteindelijk zijn plaats vond in onze Portugees-Israëlietische Gemeente en dat hij dat boek speciaal heeft geschreven voor de leden van onze Gemeente.

In dat boek leer je hoe je de weg naar Hasjem kunt vinden door je Zijn dertien karaktertrekken eigen te maken. We gaan ervoor zorgen dit wereldbekend meesterwerk met een Nederlandse vertaling te vereren.

De Portugese Chacham Saba en onze Ramchal zijn voorbeelden hoe wij met *tesjoeba* moeten beginnen.

Wie zijn degenen die *tesjoeba* moeten doen?

De Rama¹⁴ sluit de regels van Rosj Hasjana af met iets zeer interessants. Als wij de verschillende offers vergelijken, is de *asjam taloej* – het offer dat men bracht wanneer men niet zeker wist of men had gezondigd – duurder dan de *korban chatat*. Bijvoorbeeld: heb je per abuis een stukje varkensvlees gegeten, breng je een *korban chatat*, maar lag er een stukje vis en een stukje varkensvlees voor je en weet je niet zeker welke van de twee je per abuis gegeten hebt, dan breng je een *asjam taloej*. De Rama verklaart dat iemand die niet zeker weet óf hij wel heeft gezondigd een minder onprettig gevoel heeft dan degene die zeker weet dat hij heeft gezondigd en zich van nature al schuldig voelt.

Voor zo'n persoon is het makkelijker om zich op Jom Kipoer gealarmeerd te voelen, om de sjofartoon na te bootsen. Dat besef is veel minder aanwezig bij een *asjam taloej*.

Ik durf daar nog iets bij te zeggen. Wie van ons heeft het besef iets slechts te hebben gedaan? Kijk maar eens naar de gedenkstenen van Beth Haim in Ouderkerk. Iedereen ligt onder een mooie tekst. Waar zijn de slechte mensen begraven? Op Ouderkerk liggen ze niet. Het punt is als volgt: iemand die er überhaupt niet aan denkt dat hij iets moet verbeteren, is nóg veel erger dan iemand die weet waarover hij *tesjoeba* moet maken. Mensen zeggen maar al te vaak: "Ik heb al mijn vrienden opgebeld om hen *sjaniem rabot* te wensen." En je vijanden, heb jij hen ook opgebeld? Wereldwijd zijn alle Snoges vol op Jom Kipoer. Het is veel gemakkelijker voor de Jood die weet dat hij niet helemaal in orde is op Jom Kipoer aanwezig te zijn. Maar de Jood die elke dag in Snoge te vinden is, en denkt dat hij volledig in orde is, is die wel aanwezig op Jom Kipoer? Van ons allen wordt verlangd dat de toon van de sjofar ons binnendringt. *Jom hazikaron*, de dag waarop we de tien dagen tussen Rosj Hasjana en Kipoer beginnen, vieren we door in ons binnenste de huilende en alarmerende toon van de sjofar te voelen.

Sjaniem rabot.

Rabbin J.B. Serfaty gaf deze deraas tijdens de leerdag in Snoge Amsterdam op 22 september 2019. De deraas is op papier gezet door Bar Vingerling.

¹⁴ §603:1